

**prof. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D., Katedra pedagogiky, Univerzita Karlova,
Pedagogická fakulta**

Oponentský posudek habilitační práce

PaedDr. Kataríny Hollej, Ph.D.

„Sexting a kyberšikana“

V úvodu bych rád zdůraznit, že téma, kterým se autorka zabývá v předložené práci, je přirozeným vyústěním její dlouholeté odborné, ale i pedagogické práce. Danou problematikou se autorka zabývala již v době magisterského studia. Pokračovalo to v rigorózní práci a poté i v rámci doktorského studia. Toto napovídá, že ze strany autorky se nejedná o povrchní zájem a nahodilé téma, nýbrž o systematickou práci v určité oblasti vědeckého zkoumání. Předkládaná habilitační práce je tedy přirozeným vyústěním autorčiných publikačních aktivit, jakož i její pedagogické a vědecké činnosti.

Téma kyberšikany a sextingu se v případě autorky aktuálně zrcadlí v rámci vyučovaných kurzů na Katedře pedagogiky PF UKF v Nitře (např. Mediální výchova, Sociální patologie, Strategie ochrany před násilím, Didaktika etické výchovy), které dokreslují odborný profil uchazečky, jakož i ve vedení závěrečných prací studentů (témata jako šikanování, vliv internetu na děti, vliv médií na hodnotový systém, prevence kyberšikanování ve školách, sexting a kybergrooming u žáků, elektronické šikanování ve školách, online rizikové chování dětí a mládeže) a zejména v monografii *„Kyberšikana“* (2013) a odborné knižní publikaci *„Elektronické šikanování – nová forma agrese“* (2010). Problematikou kyberšikany se autorka zabývá také v rámci vědecko-výzkumných projektů (grantů), a to jak na celostátní úrovni (VEGA – hlavní řešitelka), tak v rámci institucionálních projektů (UGA). Na dané téma publikovala rovněž studie v impaktovaných časopisech

Spolu s proměnou a modernizací společnosti dochází zároveň k proměně řady sociálních jevů, včetně šikany. Nebývalý rozvoj komunikačních technologií s sebou přináší kromě množství kladů i řadu rizik. Každý nový objev může být jak smysluplně využit, tak záměrně zneužit. Jedním ze způsobů zneužívání vyspělých informačních technologií je i kyberšikana, která se během posledních 15–20 let dostává do zorného pole psychologů, sociologů a pochopitelně také či především pedagogů.

Monografie PaedDr. Kataríny Hollej, Ph.D. se zabývá aktuálním a pro děti a školy důležitým a citlivým tématem. Dynamický rozvoj moderních informačních technologií má za následek nové formy a způsoby znejišťování, trápení, týrání a šikanování dětí, resp. žáků, a dokonce i jejich učitelů. Nedávný rozsáhlý výzkum Centra prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci např. konstatoval, že každý pátý učitel se stal obětí kybernetického útoku, nejčastěji na sociálních sítích, ale rovněž prostřednictvím mobilního telefonu, e-mailu, veřejného chatu nebo internetových stránek.

Monografie čítá 165 stran rukopisu (včetně úvodu a seznamu použité literatury). Publikace je vybavena užitečnými odkazy na související problematiku a bohatými bibliografickými zdroji. Monografie sestává ze čtyř hlavních kapitol, úvodu, závěru a seznamu použité literatury.

Cílem monografie je objasnit rizika, která jsou spjata s kyberšikanou a sextingem. Jelikož si obě formy chování, resp. jednání, získávají čím dál tím větší pozornost ze strany odborné i laické veřejnosti a jsou předmětem častých diskusí a úvah v médiích, realizovala autorka rozsáhlé výzkumné šetření, jehož **cílem** bylo zmapovat výskyt kyberšikan a sextingu dětí a mládeže ve Slovenské republice a navrhnout pedagogické možnosti ovlivňování těchto projevů (druhů) rizikového chování. Již na úvod je možno konstatovat, že výše uvedené cíle se autorce podařilo splnit.

První kapitola se týká metodologických východisek kyberšikan, **druhá** potom metodologických východisek sextingu. Obě kapitoly mají shodnou a logickou strukturu a jsou zakončeny přehledem relevantních evropských a mimoevropských výzkumů kyberšikan, resp. sextingu. V bohatém seznamu zahraniční literatury přesto postrádám vlivnou publikaci Shaheen Shariffové, světoznámé expertky na problematiku kyberšikanování. Např. její publikace „*Cyber-bullying: issues and solutions for the school, the classroom and the home*“ z roku 2008 obsahuje kapitolu („*A transnational snapshot*“), ve které autorka podává velmi zajímavý mezinárodní přehled problematiky kyberšikanování s klíčovým poukazem na historickou a kulturní podmíněnost (kyber)šikanování. Osobně si myslím, že pokud v předkládané habilitační práci něco chybí, potom je to historický a kulturní kontext, který stojí za konkrétními „příčinami“ (kyber)šikan a náhledy veřejnosti na ni v různých zemích a kontinentech. Jsem si vědom, že není rolí oponenta „diktovat“ autorce, co měla do své publikace zařadit, nicméně se domnívám, že pokud se jedná o monografii, měly by už z definice tohoto typu publikace v ní být obsaženy tyto segmenty. Zároveň postrádám v publikaci odkaz na práce německého psychiatra Manfreda Spitzera, který se specializuje na neurovědu a který důrazně upozorňuje na nebezpečí spojená s digitálními technologiemi.

Z poslední doby jsou nejznámějšími jeho publikace „*Digitální demence*“ (2012) a „*Kybernemoc*“ (2015). Zajímalo by mě, proč se autorka o tomto „nepřehlédnutelném“ digipessimistovi ve své práci nezmiňuje.

K výše uvedeným dvěma kapitolám mám ještě několik dalších poznámek a otázek. V rámci první kapitoly (subkapitola 1.2, s. 16) zmiňuje autorka v souvislosti s kyberšikanou, resp. agresivním chováním, teorii omezeného vnímání (cues-filtered-out theory). Prosím autorku, aby tuto teorii v rámci rozpravy více specifikovala. Hned v následující části hovoří v souvislosti s agresí o tzv. zpracování sociálních informací (s. 18). I v tomto případě prosím o podrobnější vysvětlení této teorie. Bohužel, v rámci subkapitoly 1.5.1, která uvádí vybrané evropské výzkumy kyberšikan, popisuje autorka některá výzkumná šetření velice stručně. Např. výzkum „*Kids Online II*“ (s. 36) je popsán pouze na necelých čtyřech řádcích. Autorka sice v krátké charakteristice odkazuje na předchozí výzkum „*Kids Online I*“ (s. 35–36), ale i ten je popsán pouze na necelých sedmi řádcích. Škoda, že autorka nepostupovala při popisu výzkumných šetření věnovaných kyberšikaně stejně jako v případě výzkumů, které se týkají sextingu, kde u jednotlivých výzkumů uvádí vždy hlavní závěry a limity daného výzkumu (viz subkapitola 2.4.2).

Třetí kapitola se zabývá měřením sextingu a kyberšikan, přičemž autorka popisuje vlastní výzkumné šetření a analyzuje svá výzkumná zjištění. Hned v úvodu třetí kapitoly vyjmenovává autorka řadu výzkumných nástrojů (vesměs dotazníků), které byly vyvinuty s cílem empirického měření kyberšikan. Bohužel, žádný z těchto výzkumných nástrojů není čtenáři více přiblížen alespoň prostřednictvím nějaké ukázky v příloze. V rámci vlastního výzkumného šetření potom použila autorka nástroj, který vychází z původního online dotazníku „*Cyberbullying and Online Aggression*“ autorů J.W.Patchina a S.Hinduji (doplněného o sexting). Bohužel, ani v tomto případě není v publikaci uvedena alespoň ukázka části původního nebo modifikovaného dotazníku. Jinak je však potřeba konstatovat, že autorka velmi dobře popsala design vlastního výzkumného šetření. V rámci zpracování dat použila autorka řadu sofistikovaných statistických metod. V této souvislosti se chci zeptat, zda autorka prováděla statistické analýzy dat sama, nebo zda jí někdo se zpracováním dat pomáhal. V rámci subkapitoly 3.2.4 („*Analýza latentních tříd sextingu*“) hovoří autorka o tom, že výběr vhodného počtu latentních tříd byl založený na několika statistických kritériích. Autorka mj. jmenuje „logaritmus věrohodnosti“ a „relativní entropii“. Prosím autorku o vysvětlení těchto pojmů.

Čtvrtá kapitola navazuje na předchozí kapitolu, neboť se v ní autorka věnuje analýze a interpretaci výzkumných zjištění uvedených ve třetí kapitole. Čtvrtá kapitola je zakončena

„zamyšlením se“ nad pedagogickými možnostmi ovlivňování rizik, která jsou spjata s kyberšikanou a sextingem. Je škoda, že autorka v této kapitole nevyužila již vzpomínanou monografii Shaheen Shariffové, která nabízí vodítka řešení tohoto aktuálního problému („*Harmonious solutions*“), a sice za použití metafory tzv. rohů dilematu, kdy každý z „rohů“, tj. každá ze zúčastněných stran trpí sice hlasitě, ale na vlastní pěst, takže je potřeba hlasy jednotlivých stran sladit (následuje metafora orchestru a jeho dirigenta). Současně Shariffová zdůrazňuje výhody proaktivního řešení oproti reaktivnímu. Na druhou stranu je však třeba podotknout, že některá z doporučení Shaheen Shariffové autorka ve své habilitační práci zmiňuje.

Monografie je zakončena stručnou částí (**nečíslovanou kapitolou**) nesoucí název „*Závěry, doporučení a limity výzkumu*“ (s. 148–150). Přestože autorka realizovala rozsáhlé a pečlivě provedené výzkumné šetření, je si dobře vědoma jeho jistých omezení, o čemž svědčí její upozornění na limity výzkumného šetření ze závěru habilitační práce (s. 148–150).

x

x

x

Můžeme shrnout, že v rámci monografie je kvalitně zpracována teoretická část, která se věnuje teoreticko-metodologickým východiskům kyberšikany a sextingu, pojmosloví a typologii kyberšikany a sextingu, aktérům, resp. účastníkům, jmenovaných projevů rizikového chování, jejich motivaci a prevalenci v evropském i mimoevropském kontextu.

Cenným příspěvkem k detekování a zjištění rozsahu zkoumaných projevů rizikového chování je autorčino výzkumné šetření, které bylo realizováno na vzorku 1619 žáků základních a středních škol ve věku 11–18 let. Respondenti pocházeli ze všech krajů Slovenské republiky a jejich počty byly co do konstrukce vzorku prakticky rovnoměrné. Design výzkumu je dobře popsán. Výzkumné šetření je pečlivě a podrobně statisticky zpracováno.

Po formální i odborné stránce je monografie kvalitně zpracována. Určité rozpaky však budí přemíra dat, kterými je čtenář ve výzkumné části zahlcen. Přestože se jedná o vědeckou monografii, domnívám se, že by tato měla být i čtivá, a sice v tom smyslu, aby se v ní čtenář postupně neztrácel v množství nejrůznějších dat a odkazů na použité statistické metody a postupy. Některé segmenty výzkumného šetření se svým charakterem hodí spíše do odborných a vědeckých časopisů než do monografie. Je také možné si položit otázku, co s uvedenými daty dělat, tj. jak a k čemu je využít kromě strohého popisu „situace“. Typickým příkladem je poslední odstavec subkapitoly 3.2.2, na který nenavazuje žádné zdůvodnění nebo

interpretace: „Porovnání krajů naznačuje, že respondenti z Nitranského kraje v porovnání s respondenty z Košického kraje mají 2,96-krát ($p = 0,033$) větší šanci patřit do třídy CB1 – kyberagresori než do třídy CB3 a 1,29-krát ($p = 0,222$) větší šanci patřit do třídy CB1 než do třídy CB3. U žáků Trenčínského kraje je 0,56-krát ($p = 0,007$) nižší šance patřit do třídy CB2 – kyberoběti než do třídy CB1 – kyberagresori v porovnání se žáky Košického kraje a 0,73-krát ($p = 0,596$) nižší šance patřit do třídy CB1 než CB3.“ (s. 111) Je sice pravda, že autorka v úvodu čtvrté kapitoly avizuje analýzu výzkumných zjištění uvedených v předcházející kapitole, nicméně se nejedná o komplexní analýzu a hlavně interpretaci dat, která jsou součástí třetí kapitoly. Je škoda, že přes pečlivě provedený výzkum a použité sofistikované statistické nástroje působí výzkum, resp. popis a analýza výzkumných dat, dojmem určité roztržitosti, až nepřehlednosti.

I přes výše uvedené výtky považuji monografii PaedDr. Kataríny Hollej, Ph.D. za kvalitní a obohacující.

Otázky (vysvětlení):

Prosím habilitantku, aby v rámci diskuse uvedla některé příklady společenské, kulturní, popř. náboženské podmíněnosti (kyber)šikany.

Jak se v souvislosti s problematikou kyberšikany díváte na dilema, které spočívá v tom, že v rámci „internetové (virtuální)“ gramotnosti by měli být žáci vlastně vychováváni k nedůvěře?

Když kyberagresor nevidí oběť, resp. její bezprostřední reakce na útok, proč přesto pokračuje ve svém konání?

Podle Paula Tourniera, autora knihy „*Silní a slabí*“ (1995), jsou všichni lidé v podstatě slabí, neboť se všichni ve skutečnosti bojí, že se před ostatními může projevit jejich vnitřní slabost. Liší se ale svými rozdílnými reakcemi na úzkost. Zatímco silná reakce má dát člověku zdání jistoty a agresivity, za které ukryje svoji slabost a strach tím, že vyvolá strach v jiných, slabá reakce v něm vyvolá frustraci, a uvědomění si vlastní slabosti mu potom bere odvahu. „*Slabí se nechávají ničit, protože věří v sílu silných a nevidí, že je to jen převlek slabosti. Silní ničí*

slabé, aby získali potvrzení svého triumfu.“ (Tournier, 1995, s. 14) Jedná se podle habilitantky o nosný koncept ve vztahu k problematice šikany, resp. kyberšikany?

Závěr:

Habilitační práce PaedDr. Kataríny Hollej, Ph.D splňuje požadovaná kritéria kladená na tento typ vědecké práce. Doporučuji předloženou habilitační práci k obhajobě a navrhuji po jejím úspěšném ukončení udělit autorce vědecko-pedagogický titul docent v oboru 1.1.4 Pedagogika.

prof. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.

oponent

V Praze dne 2. února 2017